

Bezosobowość w języku

Materiał składa się z sekcji: „Konstrukcje bezosobowe”, „Zadaniowo (I)”.

Materiał zawiera: 2 grafiki, 4 ćwiczenia, w tym 2 interaktywne.

Powszechnie znane są zakazy pojawiające się w przestrzeni publicznej – np. 'Uwaga, wysokie napięcie', 'Nie wolno dokarmiać zwierząt' – albo polecenia, nakazy czy zakazy zawarte w tekstach urzędowych lub regulaminach – np. 'Dokument należy złożyć przed upływem określonego terminu'. Wszystkie komunikują o pewnych czynnościach, natomiast nie zawierają informacji o podmiocie, czyli wykonawcy czynności. Podobnie sformułowane komunikaty pojawiają się w telewizyjnej prognozie pogody – np. 'W całym kraju rozpadało się' – lub w codziennych uwagach na temat poprawności języka – np. 'Tak się mówi po polsku'. Wskazane wypowiedzi zawierają nieosobowe formy czasownika albo takie czasowniki, do których nie można dodać podmiotu. Mają one swoje zastosowanie, gdy nie można wskazać wykonawcy czynności (np. w opisach zjawisk przyrodniczych czy stanów, które dotyczą organizmu człowieka) oraz wtedy, gdy celowo unika się wskazania wykonawcy czynności (np. 'Zorganizowano zbiórkę pieniędzy').

Już wiesz

1. Podaj cztery znane ci przykłady wypowiedzi, w których nie ma podmiotu. Możesz odnieść się do otaczającej cię rzeczywistości, znanych regulaminów.

2. Stwórz własny zbiór przepisów dotyczących korzystania z komputerów na lekcjach języka polskiego. Użyj w nim słów, za pomocą których sformułujesz: zalecenia, rady, przestrogi, zakazy, nakazy itp.

Nieosobowe formy czasownika

Nieosobowa forma czasownika to forma nieokreślona pod względem osoby. Można wyróżnić m.in.:

- **bezokolicznik** – forma czasownika z końcówką **-ć** (czytać) lub rzadziej **-c** (biec, móc);
- **nieosobowa forma czasownika**, zakończona na **-no** (czytano) lub **-to** (podarto);
- **nieosobowa forma czasownika** utworzona z zaimkiem **'się'** (np. mówi się, czyta się, pisze się).

Jeśli formy te pojawiają się w wypowiedzeniach w funkcji orzeczenia, nie można wskazać podmiotu wypowiedzi. Porównajmy dwie sytuacje:

Zdania z podmiotem	Zdania bezpodmiotowe
Jury rozdało nagrody. Kto? – jury	Rozdano nagrody. Kto? – nie można określić
Nie maluj ścian. Kto? – ty, 2. osoba, l.poj.	Nie malować ścian. Kto? – nie można określić
Od lat o tym mówili . Kto? – oni, 3. osoba, l.mn.	Od lat o tym się mówi . Kto? – nie można określić

Nie można również wskazać podmiotu w zdaniach, gdy:

- zawierają czasowniki modalne typu: można, trzeba, warto, powinno się, należy, wolno (np. 'Tak nie można', 'Nie trzeba płacić', 'Warto się nad tym zastanowić', 'Powinno się dopisać jedno zdanie', 'Należy to napisać do piątku', 'Tu wolno rozmawiać');

- w funkcji orzeczenia pojawiają się wyrazy typu: szkoda, brak, żal (np. 'Szkoda słów', 'Brak słów', 'Żal mi tego');
- w funkcji orzeczenia występują niektóre czasowniki nazywające zjawiska ze świata przyrody ('grzmi', 'zachmurzyło się') albo nazywające stan samopoczucia człowieka ('mdli', 'kłuje', 'ziewa się', 'przywidziało się').

Do nieosobowych form czasownika zaliczają się również imiesłowy, które dzielimy na:

1. przymiotnikowe

- **czynne** (zakończone na **-ący**, np. śpiewający);
- **bierne** (zakończone na **-ny**, **-ty**, np. zrobiony, wykryty);

2. przysłówkowe

- **współczesne** (zakończone na **-ąc**, np. pisząc);
- **uprzednie** (zakończone na **-wszy**, **-wszy**, np. wróciwszy, poszedłszy).

Poniższy schemat zawiera przykłady wypowiedzi – zdania i imiesłowowego równoważnika zdania, zawierającego nieosobową formę czasownika – imiesłów.

Wypowiedzenie

Zdanie podrzędne okolicznikowe

Kiedy czekałem na stacji,
spotkałem koleżankę.

Imiesłowowy równoważnik zdania –
zawsze podrzędny

Czekając na stacji, spotkałem
koleżankę.

Źródło: zpe.gov.pl, tylko do użytku edukacyjnego na zpe.gov.pl.

Zadaniowo (I)

Ćwiczenie 1

Rozpoznaj i zaznacz w tabeli właściwy rodzaj zdania.

Zdanie	Zdanie zawierające podmiot	Zdanie bezpodmiotowe
Ale mi burczy w brzuchu.	☐	☐
Od wczoraj go nie widziałem.	☐	☐
To nam się tak często nie zdarza.	☐	☐
Tak czasem się zdarza.	☐	☐
Podlej jeszcze kwiaty.	☐	☐
Nie należy się przedrzeźniać.	☐	☐
Do wieczora się błyskało.	☐	☐
Naprawdę się zdziwiłem.	☐	☐
Powiedział to dość głośno.	☐	☐
Mdliło ich przez całą noc.	☐	☐

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Wybierz jedną z dwóch zasad dla podanej w tabeli formy czasownika i zaznacz właściwą odpowiedź.

Forma czasownika	Może pojawiać się w zdaniu z podmiotem	Pojawia się w zdaniu bezpodmiotowym
pokazano	☐	☐
przepytano by	☐	☐
przepytaj	☐	☐
słuchano	☐	☐
słucham	☐	☐
wydarło	☐	☐

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.